

Gniazdowanie bociana czarnego *Ciconia nigra* na Śląsku Cieszyńskim – wyniki wstępnej inwentaryzacji

Podstawowymi opracowaniami dotyczącymi rozmieszczenia i liczebności bociana czarnego na obszarze Polski są prace Dunajewskiego (1936), Bednorza (1974), Tomiałojcia (1990), Tomiałojcia i Stawarczyka (2003), Profusa (1995, 2001) oraz Czuchnowskiego i Profusa (2006), a w odniesieniu do części południowo-wschodniej kraju – Profusa (1992).

W okresie ostatnich 100 lat obserwuje się bardzo wyraźny wzrost liczebności tego gatunku na terenie Polski. Dramatyczny spadek liczebności bociana czarnego miał miejsce w XIX w. i na początku XX w. W latach 20. ubiegłego stulecia w obecnych granicach Polski występowało jedynie około 90 par bociana czarnego, natomiast w latach 60. populację tego gatunku szacowano na 530-550 par (Bednorz 1974). Na podstawie inwentaryzacji z lat 1981-1982 populację bociana czarnego oceniano na 800-900 par (Tomiałojć 1990). W pierwszej połowie lat 90. ubiegłego wieku stan populacji krajowej szacowano na 950-1100 par (Profus 1995), a z początkiem XXI wieku – na 1100-1200 par (Profus 2001). Około 90% populacji bociana czarnego występuje na obszarach niżowych, natomiast 90-120 par zasiedla Karpaty i Sudety (Profus 2001). Dla „ornitologicznego regionu Małopolska” – na zachodnim krańcu tego obszaru leży Śląsk Cieszyński – liczebność populacji bociana czarnego na przełomie lat 1980-1990 oceniano na 150-180 par (Profus 1992).

Gatunek ten został umieszczony na *Czerwonej liście zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce* (Głowaciński 1992a),

jednakże nie figuruje w żadnym z dwóch wydań *Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt* (Głowaciński 1992b, 2001). Aktualnie bocian czarny przestał być uważany za rzadkość ornitologiczną w naszym kraju i ma status gatunku bardzo nielicznie lęgowego, stabilizującego swą liczebność (Tomiałojć, Stawarczyk 2003, Czuchnowski, Profus 2006).

Wraz ze wzrostem liczebności całej populacji obserwowana jest również tendencja do coraz częstszego zakładania gniazd nawet w niezbyt dużych kompleksach leśnych i w stosunkowo niewielkich odległościach od ludzkich domostw. Przykładem mogą być gniazda pod Łodzią w lasach obejmujących 50 i 60 ha, w jednym przypadku 300 m od zabudowań (Tomiałojć 1990). Na Górnym Śląsku koło Rybnika stwierdzono natomiast skuteczne lęgi w niewielkim zadrzewieniu śródpolnym o powierzchni 0,59 ha (Krotoski 1995). Na Ziemi Radomskiej odnotowano wyprowadzenie lęgu z gniazda oddalonego tylko o 200 m od ruchliwej szosy (Kurowski i in. 1995), a wielokrotnie w latach 1983-1994 bociany czarne wyprowadzały lęgi z gniazda zlokalizowanego w odległości 300 m od ruchliwej drogi łączącej Jasło z Podzamczem (Stój 1995).

Polska część Śląska Cieszyńskiego obejmuje obszar położony pomiędzy rzekami: Olzą od zachodu, Białą od strony wschodniej, Wisłą z Jeziołem Goczałkowickim od północy oraz potokami Krężelką i Czadeczką od południa. W granicach Śląska Cieszyńskiego znajdują się następujące regiony fizyczno-geograficzne: Beskid Śląski, zachodni fragment Pogórza Śląskiego – zwany zwyczajowo Pogórzem Cieszyńskim, zachodnia część Doliny Górnej Wisły oraz wschodni kraniec Kotliny Ostrawskiej. Teren ten nie był dotąd objęty szczegółowymi badaniami dotyczącymi gniazdowania bociana czarnego.

Poniżej przedstawiono wyniki wstępnej inwentaryzacji gniazd bociana czarnego w zachodniej części Śląska Cieszyńskiego, obejmującej obszar miast – Cieszyna i Ustronia – oraz gmin o charakterze wiejskim – Dębowca, Goleszowa i Hażłacha.

Cieszyn. W granicach administracyjnych tego miasta gniazdowanie bociana czarnego stwierdzono po raz pierwszy w 2003 r. Gniazdo zlokalizowane było na okazałym buku o szacunkowej wysokości 30 m i pierśnicy nieco przekraczającej 100 cm, ro-

snącym w kompleksie leśnym o powierzchni ok. 25 ha. Gniazdo znajduje się na wysokości ok. 20 m, a drzewo rośnie 50 m od skraju lasu i 320 m od najbliższych budynków mieszkalnych. Zgodnie z informacjami osób zamieszkujących budynek położony najbliżej gniazda, w pierwszym lęgu bociany czarne miały 2 młode lecz oba te ptaki zginęły (po wylocie). W 2004 r. także stwierdzono dwa młode ptaki, z których jeden został odnaleziony martwy po koniec sierpnia. W kwietniu 2005 r. stwierdzono ponownie zajęcie gniazda przez parę bocianów, która jednak w połowie maja je opuściła. W 2006 r. gniazdo pozostało nie zajęte.

Stanowisko „Dębowiec”. Gniazdo bociana czarnego znajduje się w lesie o powierzchni ok. 35 ha. Zostało zbudowane ok. 21 m nad poziomem gruntu, na buku o wysokości ok. 28 m i średnicy pnia ok. 85 cm. Drzewo rośnie ok. 30 m od drogi leśnej i ok. 180 m od brzegu lasu, a najbliższe zamieszkałe zabudowania położone są w odległości 400 m od gniazda. Było zajęte w 2006 r.

Stanowisko „Goleszów”. Bociany czarne założyły gniazdo na wygiętym i rozwidlonym konarze buka, rosnącym w rozległym kompleksie leśnym, o powierzchni ok. 400 hektarów. Drzewo ma wysokość niemal 30 m i pierśnicę 95 cm. Ptaki ulokowały gniazdo na wysokości 17 m nad powierzchnią gruntu, w odległości 3 m od pnia, bezpośrednio nad drogą leśną. W odległości 200 m od drzewa z gniazdem znajdują się budynki mieszkalne oraz ruchliwa droga. W 2005 r. w gnieździe obserwowano 2, a w 2006 r. w gnieździe obserwowano 3 młode.

Stanowisko „Strumień”. Od około 10 lat znane jest gniazdo bocianów czarnych założone na buku o wysokości około 30 m, średnicy pnia 90 cm, rosnącym w kompleksie leśnym o powierzchni ok. 450 ha. Drzewo z gniazdem rośnie 150 m od brzegu lasu i ok. 320 m od zabudowań mieszkalnych. Gniazdo zostało zbudowane przy pniu, w rozwidleniu konara na wysokości zaledwie 7 m nad poziomem gruntu. Z zebranych informacji wynika, że przez ostatnich kilka sezonów pozostawało ono najprawdopodobniej niezasiedlone, chociaż dawniej bociany co roku wyprowadzały po 2-3 młode. W tym samym kompleksie leśnym z pewnością znajduje się inne zajęte gniazdo, gdyż regularnie obserwuje się tu osobniki tego gatunku, np. w lecie 2006 r. odnotowano w tym rejonie parę z czterema młodymi.

Stanowisko „Ustroń”. Od połowy lat 80. i w latach 90. ubiegłego wieku zajęte było gniazdo zlokalizowane w dolinie potoku na zboczu Wielkiej Czantorii, na terenie obecnego rezerwatu „Czantoria”. Bociany założyły gniazdo na konarze buka, który pod wpływem śniegu złamał się i gniazdo uległo zniszczeniu. Brak jest informacji o liczbie podlotów wyprowadzonych z tego gniazda. Najprawdopodobniej po stronie polskiej, w paśmie Czantorii, znajduje się przynajmniej jeszcze jedno, regularnie zajmowane gniazdo. Natomiast od końca lat 80. ubiegłego wieku obserwowane są bociany czarne gniazdujące w paśmie Równicy. Gniazdo to zostało założone na buku o wysokości ok. 30 m i średnicy pnia 75 cm. Gniazdo znajduje się na wysokości ok. 18 m, na bocznym konarze w odległości 4 m od pnia. Najbliższe budynki mieszkalne są położone w odległości nieco ponad 1 km. W latach 2005 i 2006 bociany czarne wyprowadziły z tego gniazda po 2 młode.

Na terenie Śląska Cieszyńskiego można spodziewać się odnalezienia kolejnych gniazd bociana czarnego, zwłaszcza, że w podgórskiej części tego regionu występują liczne kompleksy stawów i pojedyncze stawy rybne, będące typowym dla tego gatunku miejscem żerowania. Rozdrobnienie kompleksów leśnych oraz gęsta sieć zabudowań (rozrzucone osiedla, kolonie lub pojedyncze budynki mieszkalne) powoduje, że na tym obszarze wiele gniazd może być zlokalizowanych szczególnie blisko ludzkich domostw lub ruchliwych dróg.

Dla pełnego obrazu rozmieszczenia gniazd bociana czarnego na Śląsku Cieszyńskim należy dane dotyczące polskiej części regionu uzupełnić o informacje dotyczące rozmieszczenia gniazd na lewym brzegu Olzy, w Republice Czeskiej. Najdłużej zajmowane gniazdo bociana czarnego na tym obszarze jest znane od przełomu lat 70. i 80. ubiegłego wieku i znajduje się na terenie gminy Kocobędz. Ponadto stwierdzono gniazda bociana czarnego w Łomnej i w Bystrzycy.

SUMMARY

Nesting habits of the black stork *Ciconia nigra* in Cieszyn Silesia

During past 100 years the number of black storks *Ciconia nigra* in Europe and in Poland has increased. The dramatic decrease of the population took place in the 19th and at the beginning of the 20th centuries. In the 1920s the population in Poland was estimated at about 90 pairs, but had risen to approximatively 550 pairs by the 1960s. The population is estimated at 1100-1200 pairs now. Most of them prefer lowland habitats, but about 90-120 pairs inhabit the Carpathian and Sudety mountains (Profus 2001). In this article the author presents preliminary monitoring of black stork nests in the central part of Cieszyn Silesia, which covers the towns of Cieszyn, Ustroń as well as rural administrative districts of Dębowiec, Golezów and Hażlach. Since 2003 altogether 4 nests have been confirmed and observed in that area. Further nests will probably be discovered in the hilly parts of the region where there are numerous complexes of fish-farms: feeding sites for this species. The data from the Polish part of Cieszyn Silesia will be supplemented by data from the Czech part of Cieszyn Silesia where the black stork was spotted in the 1970s and 1980s.

PIŚMIENNICTWO

- Bednorz J. 1974. *Bocian czarny, Ciconia nigra (L.) w Polsce*. Ochr. Przyr. 39: 201-243.
- Czuchnowski R., Profus P. 2006. *Situation des Schwarzstorchs Ciconia nigra in Polen*. Charadrius 41, 1-2 (2005): 75-78.
- Dunajewski A. 1936. *Materiały do występowania czarnego bociana (Ciconia nigra Linn.) w Polsce*. Acta Orn. 2, 1: 1-26.
- Głowaciński Z. (red.). 1992a. *Czerwona lista zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce*. ZOPiZN PAN, Kraków.
- Głowaciński Z. (red.). 1992b. *Polska czerwona księga zwierząt*. PWRiL, Warszawa.
- Głowaciński Z. (red.). 2001. *Polska czerwona księga zwierząt. Kręgowce*. PWRiL, Warszawa.
- Krotoski T. 1995. *Bocian czarny Ciconia nigra w Parku Krajobrazowym „Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich”*. Scripta Rudensia 4: 79-84.

Kurowski M., Konofalski M., Czuchnowski R., Profus P. 1995. *Stan populacji bociana czarnego Ciconia nigra na Ziemi Radomskiej w latach 1981-1994*. Chrońmy Przyr. Ojcz. 51, 2: 15-28.

Profus P. 1992. *Bocian czarny – Ciconia nigra*. W: Walasz K., Mielczarek P. (red.). *Atlas ptaków lęgowych Małopolski 1985-1991*. Biol. Sil., Wrocław.

Profus P. 1995. *Sytuacja populacji lęgowej bociana czarnego Ciconia nigra w Europie*. Chrońmy Przyr. Ojcz. 51, 2: 105-112.

Profus P. 2001. *Der Schwarzstorch (Ciconia nigra) in Polen – Verbreitung, Bestandsentwicklung, Brutbiologie und Schutzmaßnahmen*. W: Helb H.-W., Glutz von Blotzheim U. (red.). *Tagungsband zur 134. Jahresversammlung der Deutschen Ornithologen-Gesellschaft*, Schwyz.

Stój M. 1995. *Ekologia rozrodu bociana czarnego Ciconia nigra w Beskidzie Niskim i okolicach Jasła*. Chrońmy Przyr. Ojcz. 51, 2: 29-39.

Tomiałojć L. 1990. *Ptaki Polski. Rozmieszczenie i liczebność*. PWN, Warszawa.